

5. Війна. Злочини Росії проти українських дітей. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3707364-voenni-zlocini-rosii-proti-ukrainskih-ditej-opriludnenna-dokaziv.html>

6. Денісова Л. Л. «Прив'язали до стільця, щоб дивилася»: у Бучі окупанти згвалтували 11-річного хлопчика на очах у мами. URL: <https://tsn.ua/ato/priv-yazali-do-stilcya-schob-divilasya-u-buchi-okupanti-zgvaltuvali-11-richnogo-hlopchika-na-ochah-u-mami-2032408.html>

7. Володимир Зеленський. Гвалтували немовлят. Звернення Зеленського до парламенту Литви та народу. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Yg7x52DKCHU>

ОБОВ'ЯЗКОВА ЕВАКУАЦІЯ В ПРИМУСОВИЙ СПОСІБ ДІТЕЙ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ковальова О. В.

*професор кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

Проведення евакуації населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони передбачено як один із заходів правового режиму воєнного стану [1]. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 (далі – Постанова) [2] з метою захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, в умовах воєнного стану обласні військові адміністрації за погодженням з органами військового командування на відповідній території та Координаційним штабом з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану можуть прийняти рішення про проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їх батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії. При цьому зазначається, що обов'язкова евакуація в примусовий спосіб дітей здійснюється за супроводом одного з батьків, особи, яка їх замінює, або іншого законного представника. Це положення ґрунтується на стандартах, передбачених на рівні міжнародних документів і спрямоване перш за все на забезпечення найкращих інтересів дитини, зокрема щодо виховання в сім'ї.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2022 року № 679-р [3] було запроваджено проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області у безпечні райони. Актуальним постало питання щодо механізмів забезпечення найкращих інтересів дитини в ситуаціях, коли батьки або особи, які їх замінюють, відмовляються від обов'язкової евакуації. На відміну від дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, а також дітей, які зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, можливість забезпечення органами влади найкращих інтересів дітей, які проживають в сім'ї, суттєво обмежена. Так, відмова від обов'язкової евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації, під час дії на території України або в окремих її місцевостях надзвичайного або воєнного стану є підставою для припинення опіки/піклування [4]. При цьому органи опіки і піклування можуть в односторонньому порядку розірвати договори про влаштування таких дітей до прийомної сім'ї, про організацію діяльності відповідного дитячого будинку сімейного типу, про патронат над такою дитиною. В свою чергу обов'язковий порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р. № 546 [5].

В ситуації, коли дитина проживає з батьками, законодавство з одного боку передбачає, що відмова батьків, осіб, які їх замінюють, або інших законних представників від обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії, не допускається (п. 31 Постанови), однак при цьому зазначається, що у випадку відмови від обов'язкової евакуації фізична особа підписує відмову від проведення обов'язкової евакуації за формою згідно з додатком 2 до Постанови [2]. Дана форма зокрема передбачає підпис про інформування батьків або осіб, які їх замінюють, про обов'язок одного з батьків, особи, яка їх замінює, або іншого законного представника супроводжувати дитину (дітей) до приймального пункту евакуації з наданням документів (їх копій), що підтверджують особу дитини; право передати дитину (дітей) іншим родичам, уповноваженому представнику органу опіки та піклування, для забезпечення їх безпеки та виїзду дитини до місць постійного (тимчасового) розміщення (збереження) у безпечних районах; відповідальність, передбачену статтею 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та статтею 166 Кримінального кодексу України (далі – ККУ).

При цьому судова практика свідчить, що суди, зважаючи на бланкетний характер норм, передбачених ст. 184 КУпАП та ст. 166 ККУ, який кореспондується з положеннями Сімейного кодексу або інших норм, встановлених на законодавчому рівні, враховуючи відсутність в Сімейному кодексі прямого батьківського обов'язку щодо забезпечення обов'язкової евакуації дітей, а також відсутність інших норм на рівні закону, які б передбачали наявність відповідного обов'язку батьків, фактично не вбачають можливість притягнення батьків до відповідальності за відмову від обов'язкової евакуації [6; 7]. При цьому слід також враховувати, що відповідно до ч. 3 ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства» відселення дітей проводиться разом з батьками, законними представниками або, за їхньою згодою, без супроводження чи з іншими особами [8]. Станом на 16 червня 2023 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень в Донецькій області наявні лише дві постанови суду про притягнення до відповідальності батьків за ст. 184 КУпАП, в яких містилась згадка про відмову батьків від обов'язкової евакуації з території бойових дій [9; 10]. При цьому суд, обґрунтовуючи притягнення батьків до відповідальності, з об'єктивної сторони правопорушення не врахував таку відмову, а спирався виключно на інші протиправні діяння, викладені в матеріалах справи, а саме «нестворення належних умов для проживання дітей».

При цьому слід згадати, що воєнні дії чи збройні конфлікти є умовами, що негативно впливають на життя дитини, стан її здоров'я та розвиток, та можуть свідчити, що дитина перебуває у складних життєвих обставинах [11]. В такому випадку для захисту прав та інтересів дитини може бути застосований порядок, визначений постановою Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 585, який в тому числі передбачає можливість негайного відібрання дитини у разі встановлення безпосередньої загрози для її життя або здоров'я. Однак, практично реалізація даного порядку в зоні ведення бойових дій ускладнюються тим, що в цих районах складно забезпечити здійснення оцінки рівня безпеки дитини із залученням всіх уповноважених суб'єктів, в тому числі представників органів опіки і піклування, служб у справах дітей.

Отже, вбачається доцільним шляхом внесення доповнень до Сімейного кодексу України, а також Закону України «Про охорону дитинства» забезпечити можливість притягнення до відповідальності батьків або осіб, які їх замінюють, за відмову від обов'язкової евакуації дітей. Крім того, у разі відсутності у районах, з яких здійснюється обов'язкова евакуація, представників органів опіки та піклування,

а також служб у справах дітей, розглянути можливість передачі відповідних повноважень щодо негайного відібрання дітей військовим (військово-цивільним) адміністраціям.

При цьому, як здається, під час вибору між забезпеченням права дитини на виховання в сім'ї та правом на життя та здоров'я дитини, пріоритетність останнього є очевидною, хоча би з огляду на те, що забезпечити його поновлення іноді неможливо, на відміну від права на сімейне виховання.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text>
3. Про проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 серпня 2022 року № 679-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-2022-%D1%80#Text>
4. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>
5. Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення : постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р. № 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>
6. Постанова Дружківського міського суду Донецької області у справі № 3/229/115/2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110012779>
7. Постанова Дружківського міського суду Донецької області у справі № 229/400/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109481155>
8. Про охорону дитинства : Закон України від 07 березня 2002 року № 3109-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
9. Постанова Держинського міського суду Донецької області у справі № 225/910/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111364383>
10. Постанова Держинського міського суду Донецької області у справі № 225/880/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111433727>
11. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>